

Definice epidemiologie

- I. (60.-70.léta): „Epidemiologie je studium rozložení nemocí nebo poruch zdraví v lidské populaci ve vztahu k faktorům, které určují toto rozložení“
- II (od 80. let): „Epidemiologie studuje rozložení a determinanty stavů a událostí majících vztah ke zdraví v určených populačních skupinách a využívá výsledků tohoto studia ke zvládnutí zdravotních problémů“
- OUTBREAK
- (epidemiologie zvířat = epizootologie)

Definice zdraví a nemoci

- I. „Zdraví je stav úplné tělesné, duševní a sociální pohody a nejen nepřítomnost nemoci či vady“ (definice WHO)
- II „Zdraví je relativně optimální stav tělesné, duševní a sociální pohody při zachování všech funkcí, společenských rolí a schopností organismu přizpůsobit se měnícím se podmínkám prostředí“ (Žáček)
- „Nemoc je objektivně zjistitelná porucha zdraví, kterou lze diagnostikovat a klasifikovat, která má své příčiny i podmínky a typický průběh, jež lze do jisté míry ovlivnit“

Lékařské obory:

- **Biomedicínské**
- **Klinické**
- **Sociomedicínské – i epidemiologie**

Evidence – based medicine

Dějiny epidemiologie I

- **Hippocrates 460-377 př.n.l.**
- **John Graunt (1620-1674)** „Natural and Political Observations Upon the Bills of Mortality“ (1662)
- **Danila Samojlovič (1744-1805)** „Pojednání o moru“
- **William Farr (1807-1883)** „Statistical Account of the British Empire“ (1837)
- **John Snow (1813-1858)** 1849, 1854 cholera v Londýně
(Robert Koch objevil *Vibrio cholerae* r. 1883)
- **Ignaz Filip Semmelweiss (1818-1865)**
(Luis Pasteur objevil pyogenního streptokoka r. 1879)

John Graunt (1620-1674)

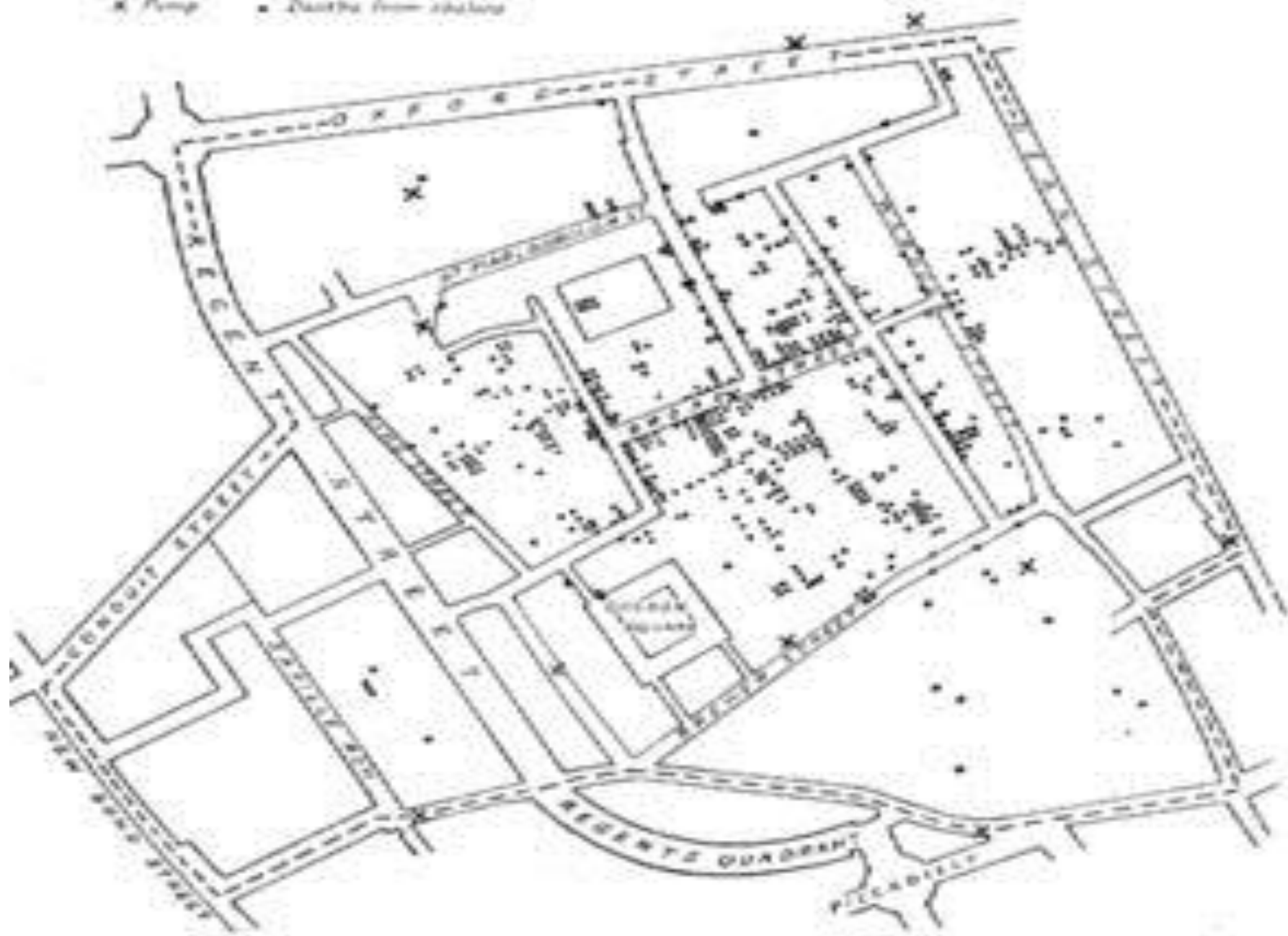
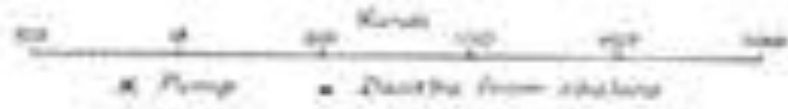

William Farr ([November 30, 1807](#) - [April 14, 1883](#))

John Snow (1813-1858)

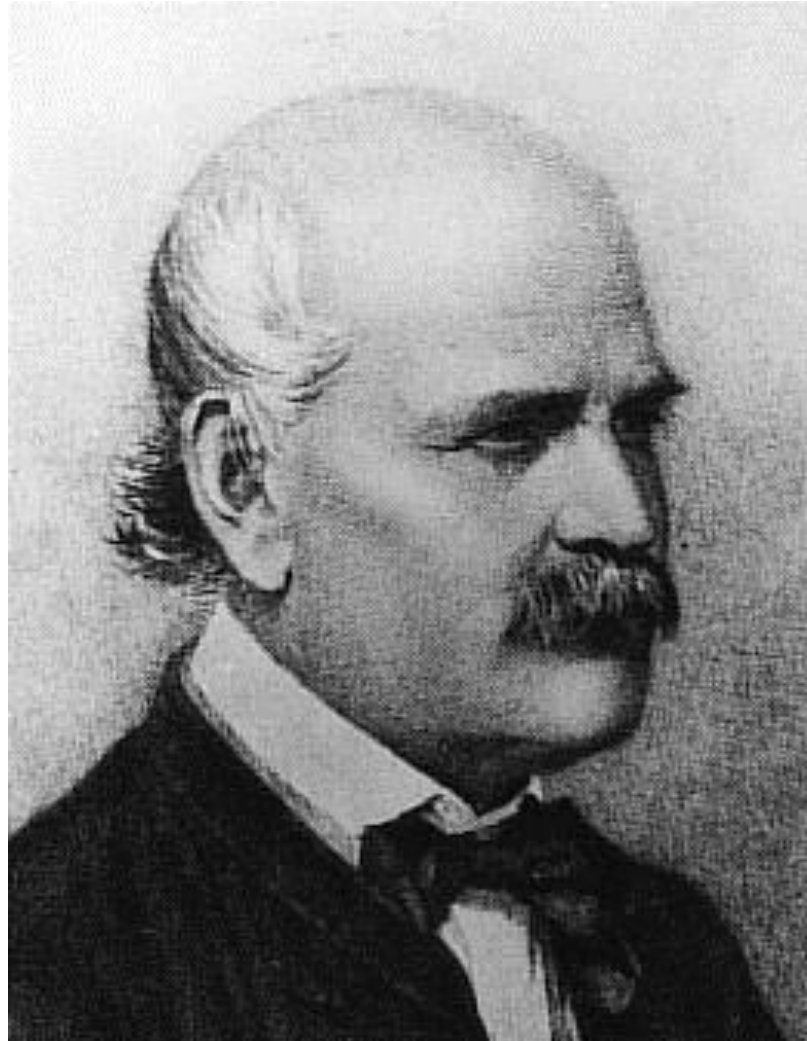

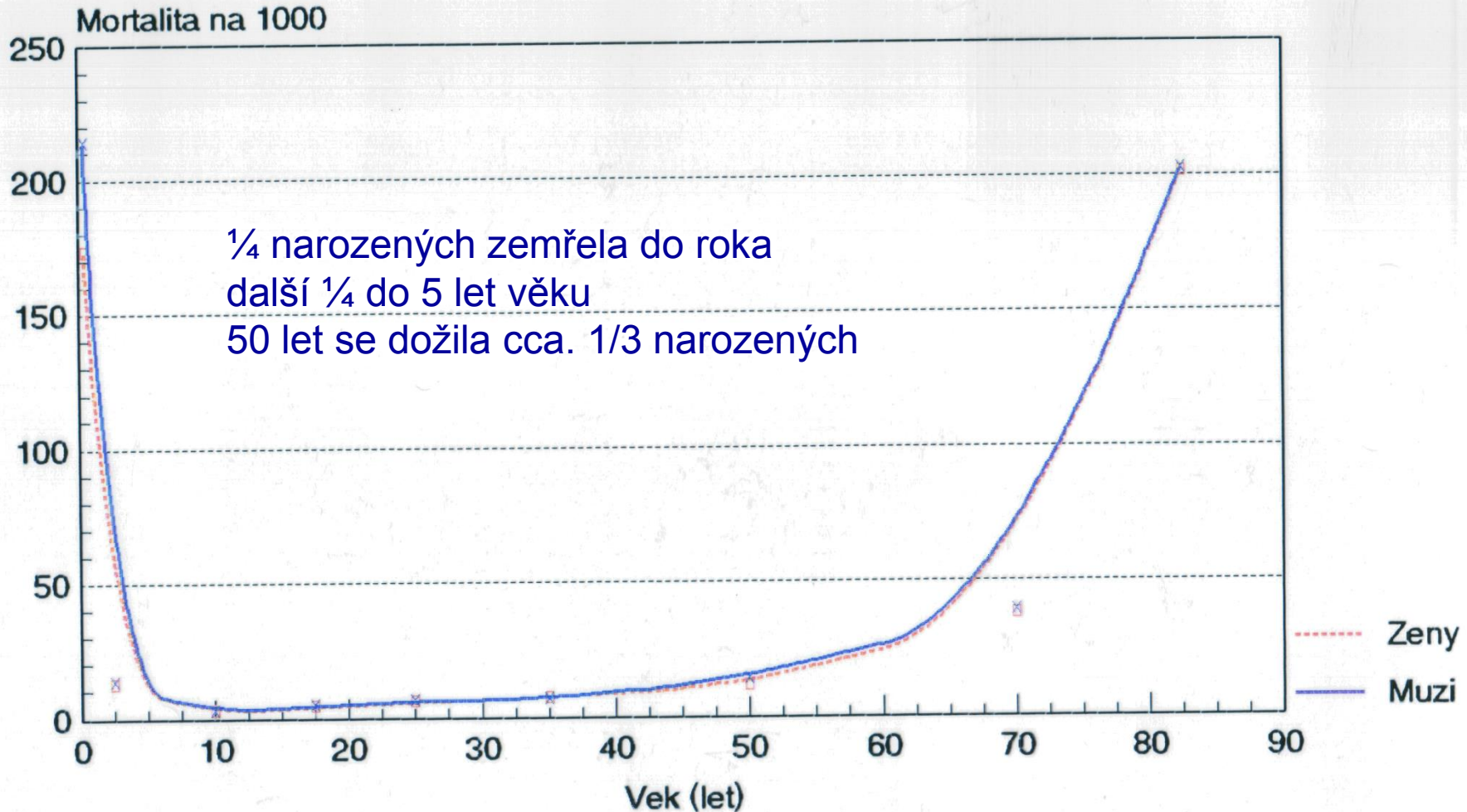
Semmelweis Ignác Fülöp)

1.7. 1818 – 13.8.1865)

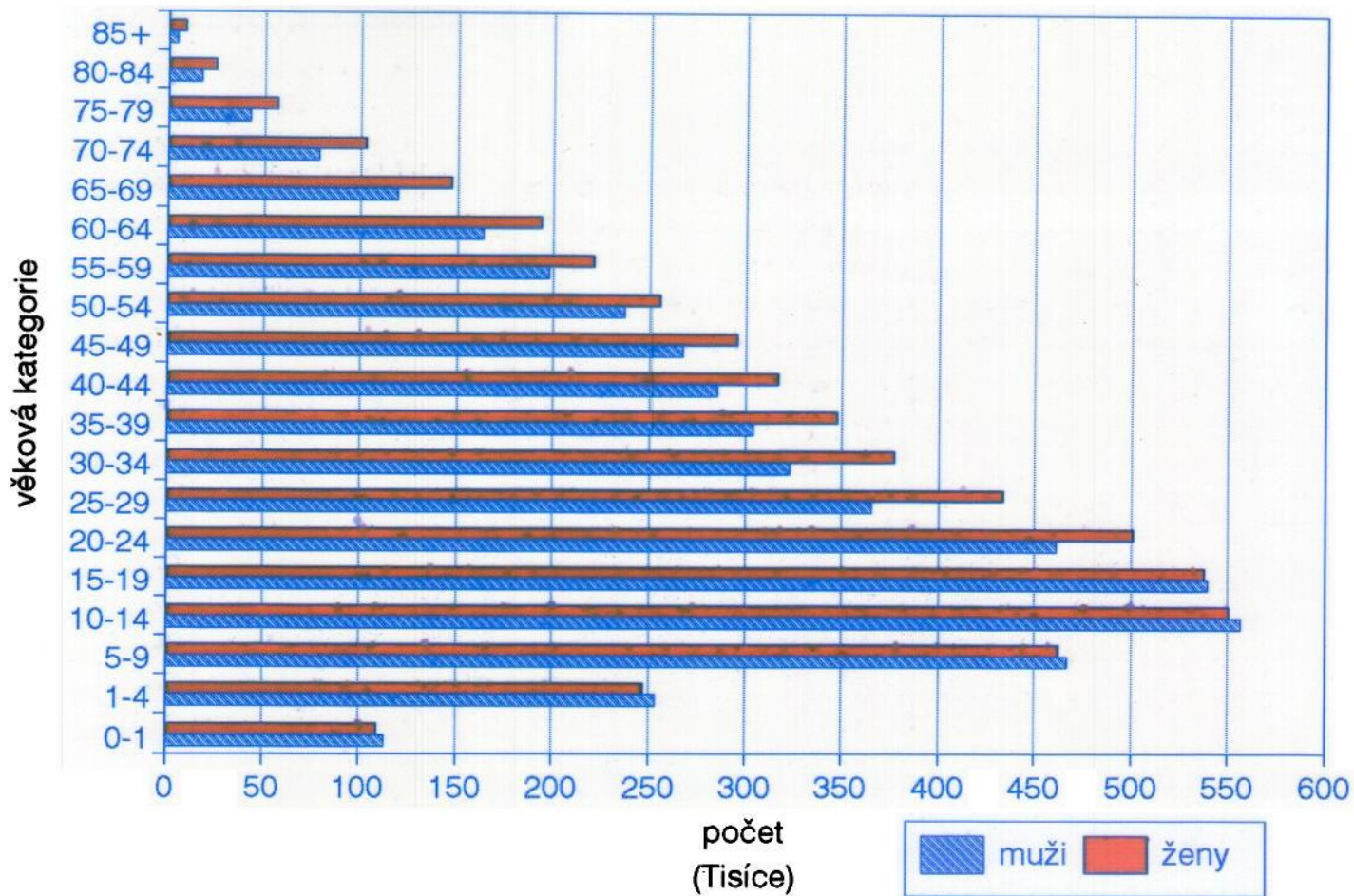

MORTALITA V CR 1921

Umrti na 1000 obyvatel

VĚKOVÉ SLOŽENÍ OBYVATELSTVA ČR V ROCE 1921 (celkem 4 802 065 mužů a 5 199 965 žen)

Příčiny úmrtí v zemi české a zemi moravskoslezské v roce 1921

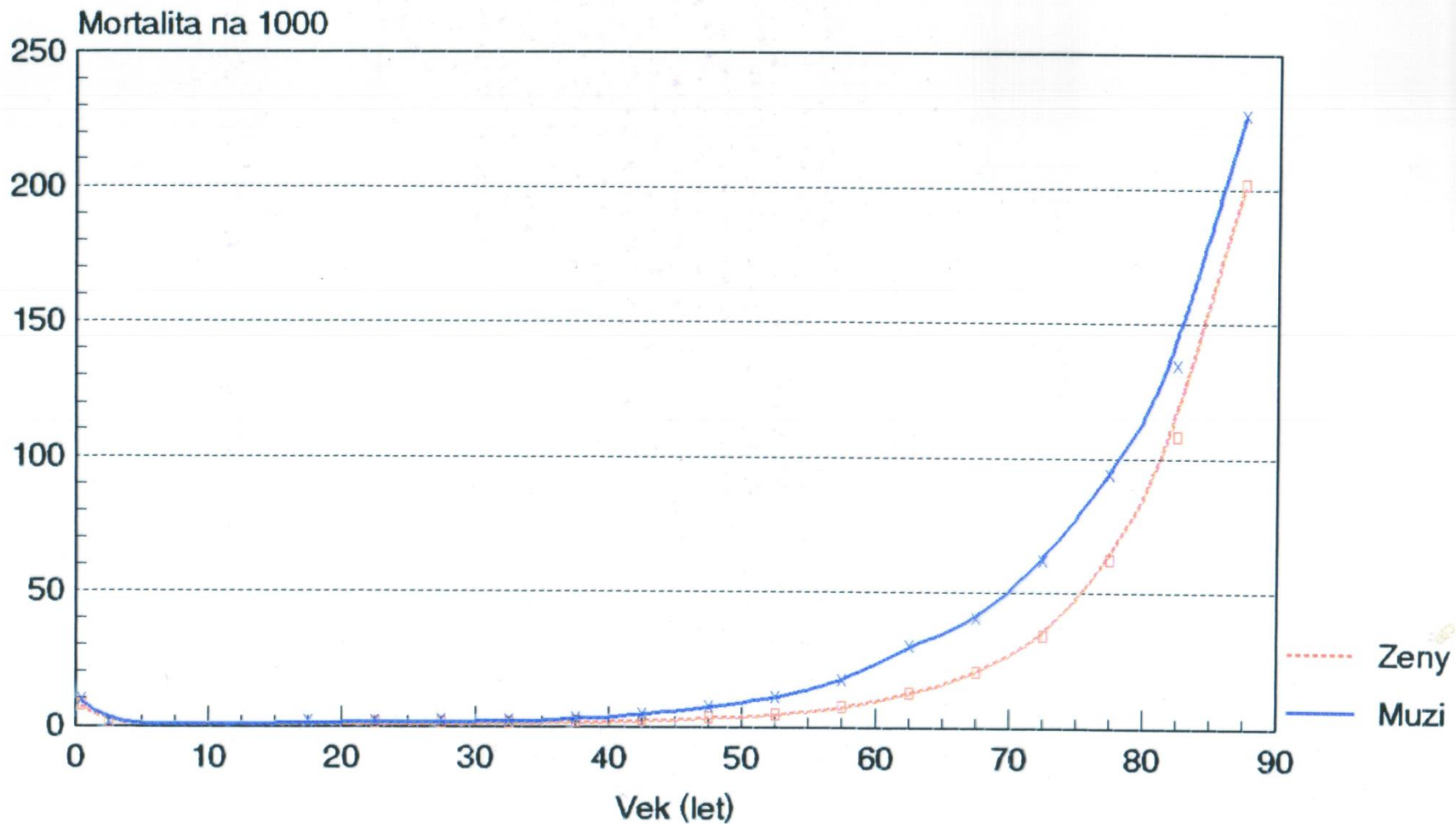
NESPECIFIKOVANÁ INFEKČNÍ ONEMOCNĚNÍ	38 254	23,71 %
Průjem a zánět střev	13 625	8,45 %
Zánět plic	12 820	7,95 %
Zánět průdušek	3 616	2,41 %
Zánět ledvin	2 892	1,79 %
Zánět mozkových blan	2 011	1,25 %
Otrava krve	1 279	0,79 %
NEMOCI INFEKČNÍ EPIDEMICKÉ A ENDEMICKÉ	27 843	17,26 %
Tuberkulóza	20 848	12,9 %
Chřipka	796	0,49 %
Tyf střevní	787	0,49 %
Úplavice	724	0,45 %
Ztrnutí ranné	563	0,35 %
Spalničky	462	0,29 %
Růže	382	0,24 %
Příjice	291	0,18 %
Letharický zánět mozku	140	0,09 %
Epidemické ztrnutí šíje	45	0,03 %
Vzteklina	28	0,02 %
Neštovice	20	0,01 %
Malárie	13	0,01 %
Hydatidní nádor jater	9	0,01 6%
Choroby zaviněné intestinálními cizopasníky	1	0 %

CHOROBY OBĚHU KREVNÍHO	22 289	13,82 ‰
Nemoci srdce	9 355	5,8 ‰
Výlev krve do mozku	5 925	3,67 ‰
Zkornatění a jiné choroby tepen	2 488	1,54 ‰
STÁŘÍ	21 492	13,3 ‰
RANÝ VĚK (SLABOST)	12 273	7,6 ‰
RAKOVINA NEB JINÉ ZHOUBNÉ NÁDORY	10 631	6,59 ‰
- žaludku, jater	5 858	3,63 ‰
- pobřišnice, střev, konečníku	1 298	0,8 ‰
- rodidel	1 068	0,66 ‰
- prsu	282	0,17 ‰

ZEVNÍ PŘÍČINY	6 005	3,72 %
Sebevražda		
(oběšením zastřelením, utopením, jedy...)	2 719	1,69 %
Poranění	1 553	0,96 %
Utopení	620	0,38 %
Zabití	213	0,13 %
Poškození zvířaty	22	0,01 %
Uštknutí nebo štípnutí	1	0 %
PUERPERÁLNÍ STAV (POROD)	1 070	0,66 %
Horečka omladnic	577	0,36 %
ZRŮDNOST VROZENÁ	320	0,2 %
	147 378	91,35 %
OSTATNÍ	13 943	8,64 %
CELKEM	161 321	100 %

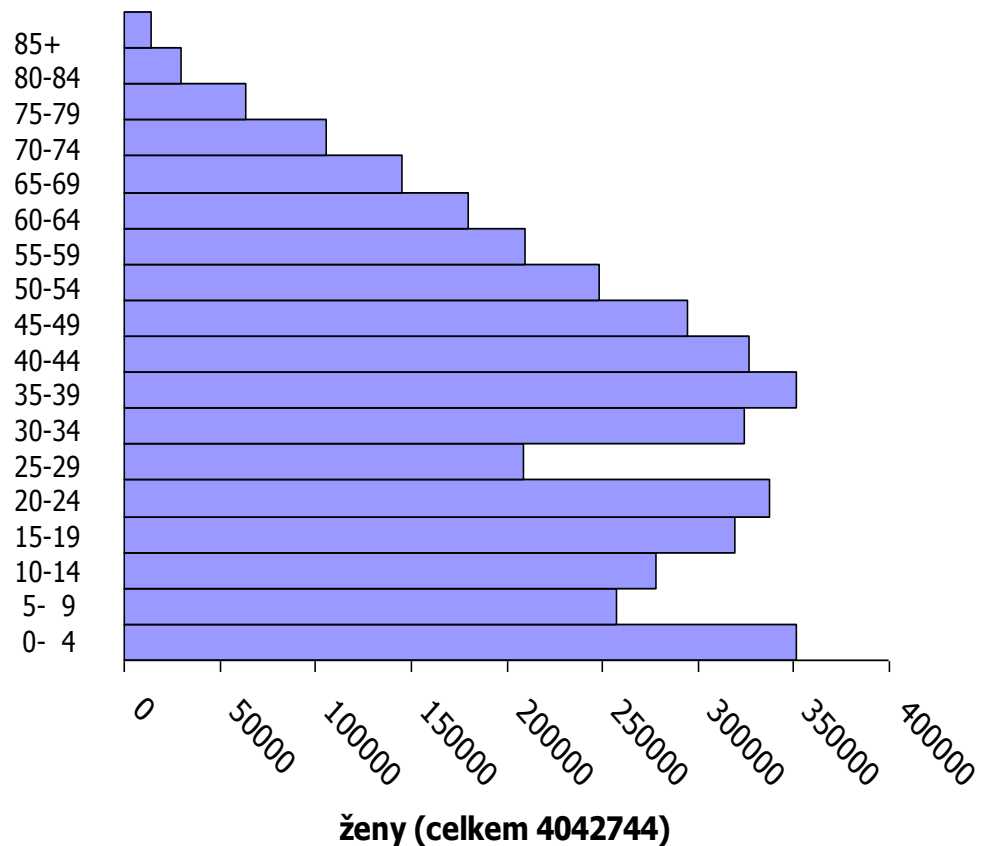
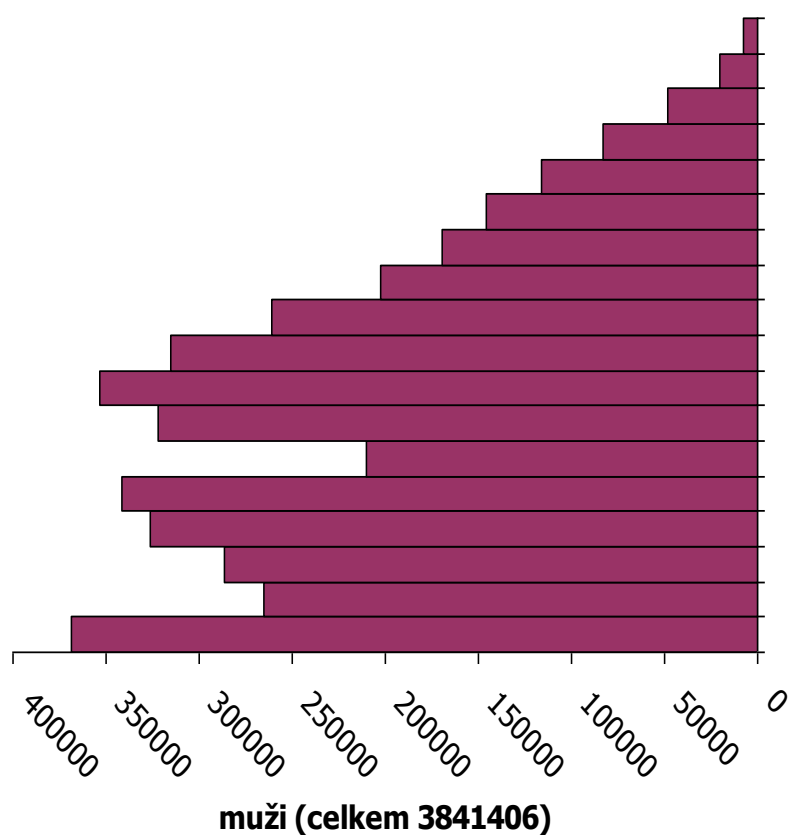
MORTALITA V CR 1994

Umrti na 1000 obyvatel

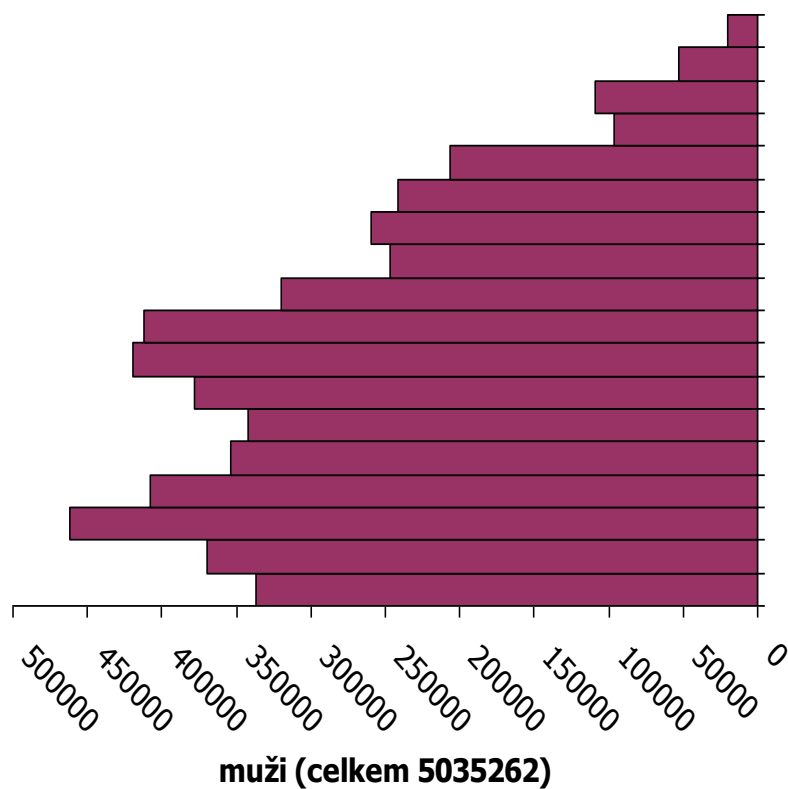

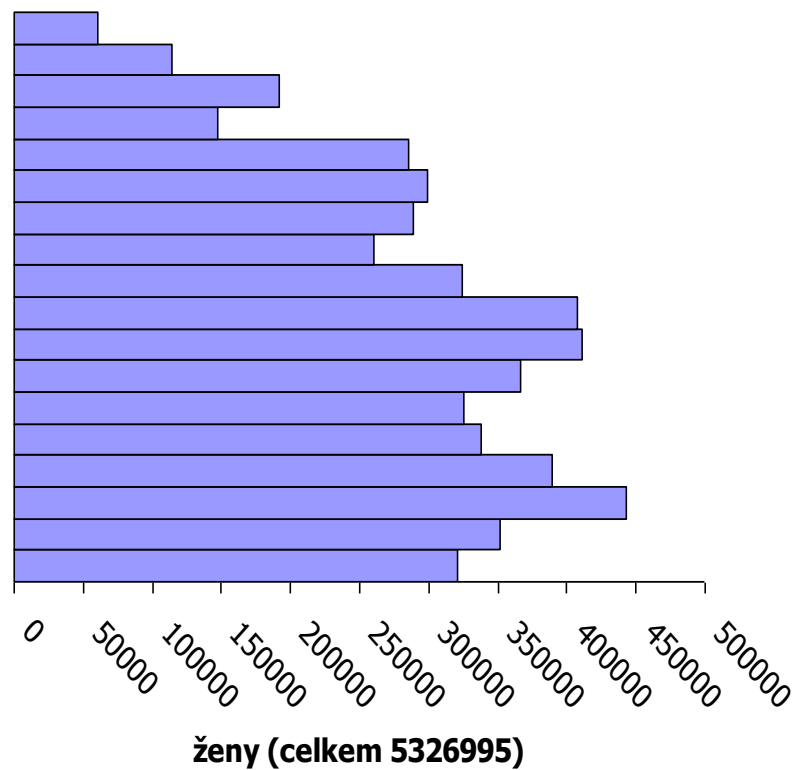
VĚKOVÁ STRUKTURA OBYVATELSTVA ČR V ROCE 1945

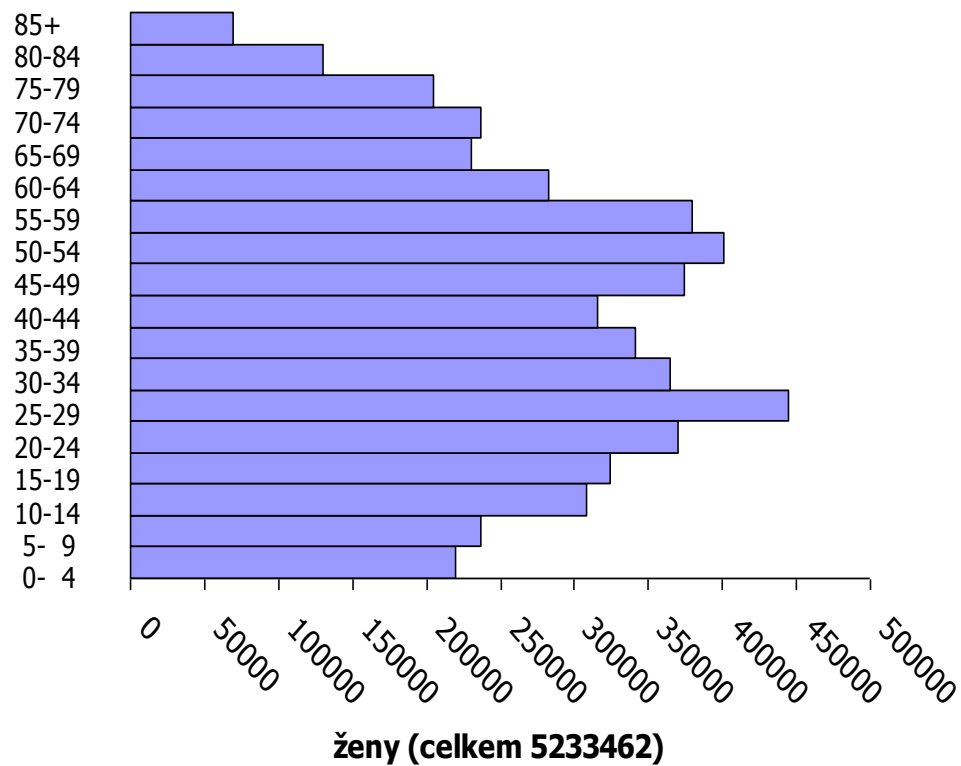
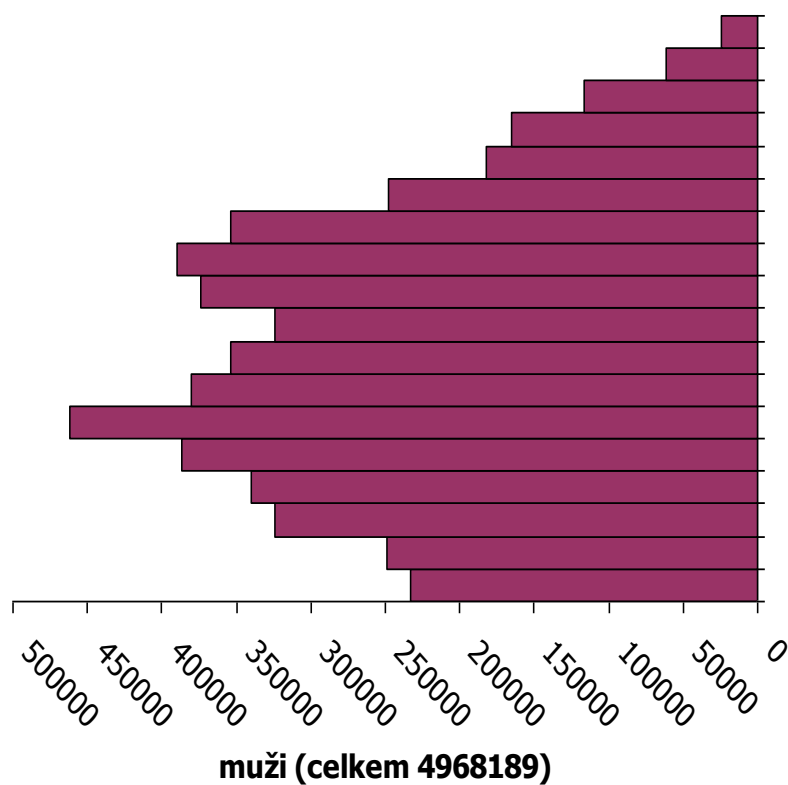
VĚKOVÁ STRUKTURA OBYVATELSTVA ČR V ROCE 1989

85+
80-84
75-79
70-74
65-69
60-64
55-59
50-54
45-49
40-44
35-39
30-34
25-29
20-24
15-19
10-14
5- 9
0- 4

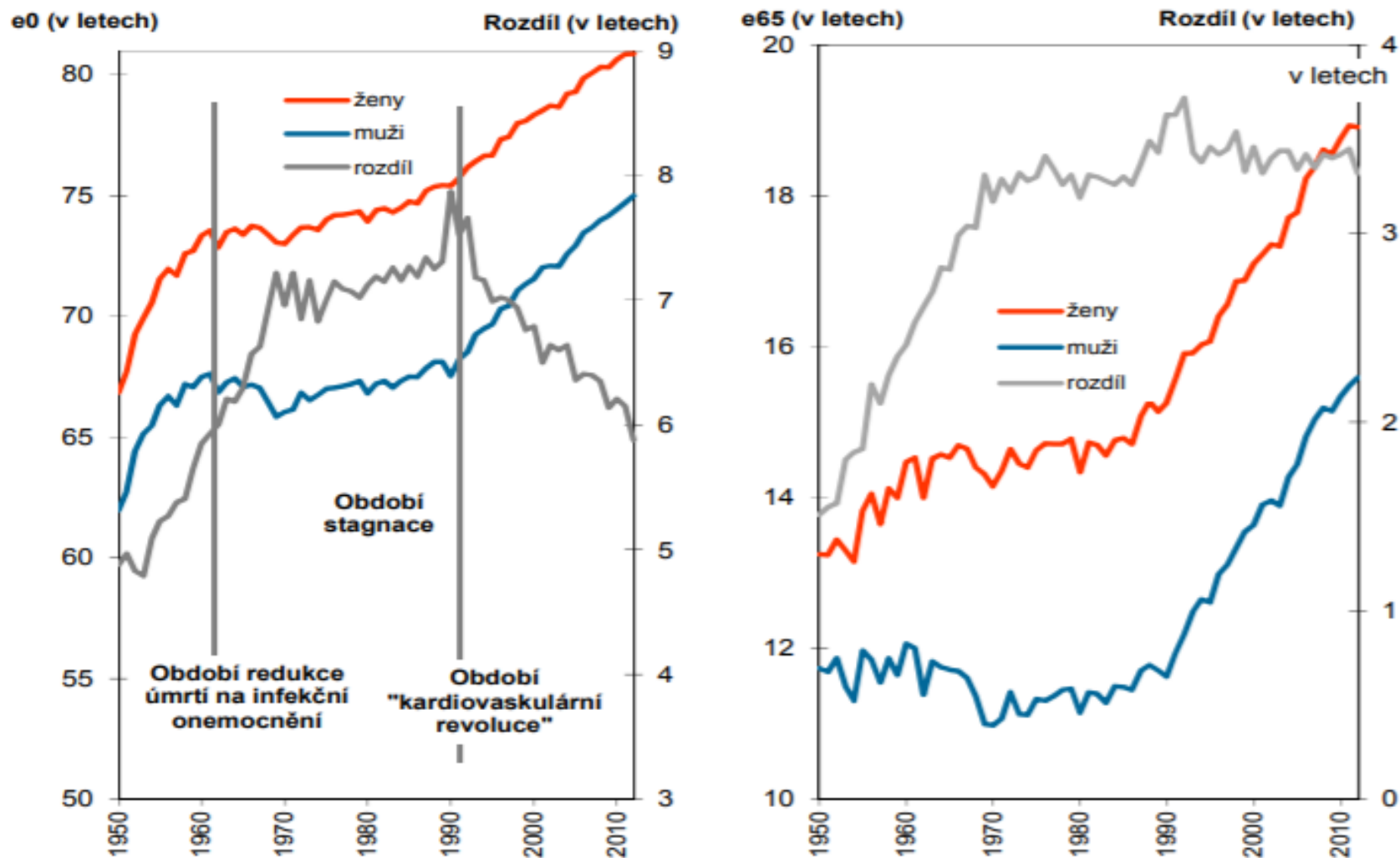
VĚKOVÁ STRUKTURA OBYVATELSTVA ČR V ROCE 2003

Střední délka života v České republice (naděje dožití při narození)

	1921	1994	2011	2016
Muži	47,65	69,53	74,69	76,2
Ženy	50,79	76,55	80,74	82,1

Obr. 2.1.1 Naděje dožití při narození a naděje dožití ve věku 65 let (e_0 , e_{65}) v ČR v letech 1950–2012

Zdroj dat: Human mortality database

Příčina	1994- poč.	1994- %	2002- muži	2002- ženy	2002- celk.	2002- %
NEMOCI OBĚHOVÉ SOUSTAVY	65132	55,49%	25652	31500	57152	53,00%
Chronická ischemická choroba srdeční	15384	13,10%	5756	6717	12473	11,523
Akutní infarkt myokardu	14804	12,61%	5495	4259	9754	9,0112
Mozková mrtvice	10161	8,65%	3019	5022	8041	7,4287
Ateroskleróza	9608	8,19%	4218	6563	10781	9,96
Mozkový infarkt	12535	2,16%	748	1047	1795	1,6583
NOVOTVARY	28377	24,18%	16058	12835	28893	26,693
bronchu a plíce	5543	4,70%	4268	1273	5541	5,119
tlustého střeva	2414	2,10%	1415	1158	2573	2,3771
prsu	2004	1,70%	21	1965	1986	1,8348
žaludku	1950	1,66%	832	650	1482	1,3691
myelomy a leukemie	1136	0,97%	625	557	1182	1,092

Příčina	1994- poč.	1994- %	2002- muži	2002- ženy	2002- celk.	2002- %
PORANĚNÍ, OTRAVY, VNĚJŠÍ PŘÍČINY	8556	7,30%	4593	2245	6838	6,317268
Pád na rovině (uklouznutí, zakopnutí..)	2254	1,93%	359	482	841	0,776956
Dopravní nehody	1827	1,56%	1081	389	1470	1,358055
Sebevraždy	1872	1,59%	1216	318	1534	1,417182
<i>oběšením a udušením</i>	<i>1117</i>	<i>0,95%</i>	<i>783</i>	<i>146</i>	<i>929</i>	<i>0,858254</i>
<i>otrávením</i>	<i>284</i>	<i>0,24%</i>	<i>97</i>	<i>65</i>	<i>162</i>	<i>0,149663</i>
<i>skokem s výše</i>	<i>167</i>	<i>0,14%</i>	<i>73</i>	<i>51</i>	<i>124</i>	<i>0,114557</i>
<i>zastřelením</i>	<i>142</i>	<i>0,12%</i>	<i>149</i>	<i>12</i>	<i>161</i>	<i>0,148739</i>
Utonutí	352	0,30%	181	54	235	0,217104
Vdechnutí žaludečního obsahu	246	0,21%	119	64	183	0,169064
Napadení	234	0,20%	80	54	134	0,123796
Otrava alkoholem			109	31	140	0,129339
Elektrina	65	0,06%	41	2	43	0,039725
Kontakt se sršni, vosami, včelami	4	0%				0
Kousnutí nebo úder - pes+jiní savci	2	0%	3	2	5	0,004619

Kód	Příčina	1994- poč.	1994-%	2002- muži	2002- ženy	2002- celk.	2002-%
X	NEMOCI DÝCHACÍ SOUSTAVY	4636	3,95%	2563	2150	4713	4,354092
	Pneumonie různé etiologie	2226	1,90%	1115	1246	2361	2,181203
	Chřipka	116	0,10%	8	19	27	0,024944
XI	NEMOCI TRÁVICÍ SOUSTAVY	4470	3,81%	2512	1923	4435	4,097263
	Fibroza a cirhoza jater	1004	0,86%	563	322	885	0,817605
	Alkoholické onemocnění jater	593	0,51%	683	205	888	0,820376
XVIII	JINÉ	696	0,59%	424	341	765	0,706743
	Stáří-senilita	303	0,26%	270	141	411	0,379701
	Syndrom náhlé smrti kojence	31	0,03%	7	3	10	0,009238
XIV	NĚKTERÉ ST. VZNIKLÉ V PERINATÁLNÍM OBD.476		0,40%	117	100	217	0,200475

Příčina	1994- poč.	1994-%	2002- muži	2002- ženy	2002- celk.	2002-%
NĚKT. INFEKČNÍ A PARAZITÁRNÍ NEMOCI	356	0,30%	150	170	320	0,295631
TBC	129	0,1,00%	48	32	80	0,073908
Septikémie	77	0,070%	67	108	175	0,161673
Akutní hepatitida B	22	0,02%	1	1	2	0,001848
Chronická virová hepatitida	8	0,01%	6	4	10	0,009238
Virová encefalitida přenášená klišťaty	7	0,01%	2	0	2	0,001848
Salmonely a jiné střevní bakterie			4	6	10	0,009238
Meningokoková infekce	0		9	4	13	0,01201
HIV + oportunní infekce	6	0,01%				0
Pomalé virové infekce CNS	2					0
Leptospiróza	0		2	0	2	0,001848
Tetanus	2		1	1	2	0,001848
Dětská obrna	1					0
TĚHOTENSTVÍ, POROD A ŠESTINEDĚLÍ	7	0,01%		3	3	0,002772
Puerperální sepse	1					0
OSTATNÍ	4667		2308	2599	4907	0,045333
CELKEM	117 374		54377	53866	108243	1

Dějiny epidemiologie II

- **Sir Richard Doll a Sir Austin Bradford Hill (1950)** British Doctors Study – 40 let (život kuřáka kratší o 7,5 roku)
- **Nurse's Health Study (1972)** 122 000 zdravotních sester USA
- **Aféra Conterganu (poč. 60. let Německo)**
fakomélie a aplázie radia

Sir William Richard Shaboe Doll

28 October 1912–24 July 2005)

VAKCINACE

- 10. století Čína, vdechování usušených neštovičných strupů, obsahujících především neaktivní viriony-variolizace.
- Edward Jenner, objevitel **vakcinace** (z latinského *vacca* = kráva) proti variole-14.5. 1796 naočkoval hnis z vřídku z kravských neštovic a ochránil chlapce od následného propuknutí pravých neštovic
- Povinné očkování dětí proti neštovicím v Československu stanovil zákon z roku 1919.

ERADIKACE NEŠTOVIC

- Počátkem 60. let 20 století připravila Světová zdravotnická organizace (WHO) pokus o totální vymýcení (eradikaci) pravých neštovic.
Koncepce: Karel Raška (v letech 1963 až 1970 ředitel oddělení přenosných nemocí WHO v Ženevě): místo plošného očkování - soustředit se důsledně na jednotlivá ohniska nákazy. 20 českých odborníků.
- Neštovice vymizely v 1971 v Latinské Americe, 1975 v Indii, **naposled Etiopie a Somálsko: 17.4.1978.**
- **8. 5. 1980 neštovice prohlášeny WHO za eradikované**

ETICKÉ ZÁSADY V EPIDEMIOLOGII

- **Informovaný souhlas pacienta** – při každé studii na lidech, i když se používá materiál odebraný např. k rutinnímu vyšetření. Vyžadují i grantové agentury. Pacient podepisuje, že byl obeznámen s cíli studie, kdo ji provádí, jaký bude přínos studie, jaké důsledky a výhody může jeho zařazení do studie přinést. Pacient může být zařazen do studie pouze tehdy, když souhlas dobrovolně podepíše.
- Dobrovolný souhlas, bez úplaty a nátlaku
- Pacient v pokuse nesmí být léčen hůře
- Zájem pacienta – zdraví – nesmí být stavěn do protikladu se zájmem lidstva
- Práva a svobody pacienta:
  - nemusí se podrobit léčení
  - mnohde není povinné očkování
  - ochrana osobních dat (GDPR od V. 2018)
  - svoboda pohybu, podnikání atd.

Závěr:

- Epidemiologie sleduje lidskou populaci
- Dokáže odhalit faktory ovlivňující výskyt nemoci
- Dokáže navrhnout účinná opatření
- Nemusí znát přesnou příčinu a mechanismus vzniku nemoci (nově se objevující apod.)
- Nenahraditelná při studiu nemocí člověka
na lidech nelze provázet řízené pokusy:
nejsou inbrední
nelze jim cíleně dle protokolu podávat definovaná množství škodlivin, infikovat je patogeny atp.
Výsledky pokusů na zvířatech nejsou vždy adekvátní pro člověka
- Epidemiologické metody umožní využít populace jako přirozené pokusné a kontrolní skupiny

Sledování četnosti výskytu nemocí: Incidence a prevalence I

$$\text{Prevalence } P = \frac{\text{počet nemocných}}{\text{počet sledovaných}}$$

Riziko, že ten který jedinec bude v momentě vyšetření nemocen

$$\text{Incidence } I = \frac{\text{počet nových případů za sledované období}}{\text{počet sledovaných osob v riziku}}$$

Kumulativní incidence

Densita incidence : osoboroky

$$\text{Incidence } I = \frac{\text{počet nových případů } i}{\text{počet sledovaných osob v riziku} \times \text{doba sledování}}$$

Incidence a prevalence II

Prevalence   **$P = I \times D$**

I: incidence (např. měsíční)

D: doba trvání nemoci (měsíců)

Incidence - nemocnost, smrtnost a úmrtnost

- **Nemocnost (morbidity)**
- **Smrtnost (fatality rate)**
- **Úmrtnost (mortality) – v populaci**
- **Standardizovaná úmrtnost**
- **Míra vzplanutí (attack rate)**

Prevalence a velikost vzorku

- pro správné zachycení velmi nízké prevalence je nezbytné vyšetřit velký soubor (prevalence 0,1%: aspoň 1000 vyšetření)
- je – li prevalence vysoká, postačí méně vyšetření (na 100% prevalenci: 1 vyšetření).
- pro extrémní prevalence – blízké 0% nebo 100%, je třeba vyšetřit velké (tisícové) soubory.

Nemoci podle (časového) průběhu:

- **Akutní** – vyléčení nebo smrt
- **Chronické** – remise a recidivy
- **Latentní** - bez příznaků, zpravidla neinfekční

Příčiny nemocí

- **Miasma**
- **Kontangium**

Multifaktoriální koncepce vzniku nemocí:

Predisponující faktory – dispozice (fyziologické, genetické)

Umožňující faktory – dlouhodobá situace

Bezprostředně působící faktory – „spouštěče“

Posilující faktory – momentálně riziková sociální situace, chování, přispěje k propuknutí a rozvinutí nemoci

Etiologie

Patogeneze